

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується, з одного боку, тенденціями до інтеграції та співробітництва, а з іншого, – нарощуванням конкуренції та боротьби за виживання в умовах глобалізації.

Конкурентоспроможність продукції, яка при цьому виробляється, визначається в першу чергу її якістю. Освіта, як одна із сфер соціального життя, також підпадає під вплив ринкових відносин, а це означає, що й у цій галузі проблема якості стає надзвичайно актуальною.

Постановка проблеми в загальному вигляді полягає в тому, що саме якість вищої освіти забезпечує формування висококваліфікованого спеціаліста, який буде конкурентоспроможним і користуватиметься попитом на ринку праці. Проте шляхи підвищення цієї якості залишаються ще недостатньо вивченими.

Спрямованість нової української парадигми освіти на особистість, на задоволення її освітніх потреб, вимагає створення умов, що забезпечуватимуть майбутнім фахівцям досягнення компетентності у професійній діяльності, відповідного культурного рівня, розвитку потреби до творчості. Отримання вищої освіти в сучасному світі стає лише передумовою для подальшого вдосконалення і саморозвитку особистості, в якій формується спрямованість на неперервну освіту, освіту упродовж життя.

Таким чином, забезпечення якісної освіти, зокрема вищої, є однією з головних завдань сьогодення, оскільки

вища школа виступає керівним, системоутворювальним елементом усієї системи освіти, оскільки саме вона визначає головну соціальну функцію підготовки людини як професіонала вищої кваліфікації і як представника вищої інтелектуальної думки суспільства. Це підтверджується ще й тим, що спрямованість вищої освіти України на приєднання до Болонського процесу обумовила суттєві зміни у системі середньої і спеціальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми якості освіти свідчить, що якість освіти розглядається багатьма дослідниками як політична (О. Субетто [1], О. Локшина [2]), соціальна (І. Гавриленко [9]), управлінська (Г. Куцев [5], М. Поташнік [10]), І. Родигіна [6]) і педагогічна (В. Болотов та Н. Єфремова [8], С. Шишов та В. Кальней [7]) категорія. Як категорія педагогічна вона визначається так:

- відповідністю цілей та результатів освіти до тієї системи освіти, що існує, а також до певного виду навчального закладу та його місця в цій системі;

- об'єктивністю в оцінці результатів освіти конкретної особистості: її освіченості; навченості; научуваності; рівня розвитку здібностей, зокрема творчих; сформованості системи ціннісних орієнтацій тощо;

- відповідністю набутих знань, умінь, навичок до їх застосування у професійній практичній діяльності, що

забезпечує молодому фахівцеві нормальну адаптацію в умовах реального виробництва.

Водночас проблема визначення шляхів підвищення якості освіти майбутніх фахівців ще не знайшла достатньо повного вирішення у працях науковців, зокрема недостатньо уваги приділяється прийомам і засобам навчання майбутніх спеціалістів, щодо виконання ними самостійної роботи; розвитку їхніх умінь та навичок з цієї роботи; не визначаються рушійні сили самостійної роботи студентів.

Таким чином, у даному разі ми намагалися виявити зв'язки, що існують між якістю освіти майбутніх спеціалістів та їхньою налаштованістю на самостійну роботу і згідно з цим визначити шляхи підвищення цієї якості.

Однак, спочатку про поняття "якість освіти". За основу ми взяли визначення, що наводять Г.М. Коджаспірова та О.Ю. Коджаспіров [11], оскільки багато педагогічних словників зовсім не визначають це поняття. За згаданими дослідниками, якість освіти – це певний рівень знань і вмінь розумового, морального та фізичного розвитку, якого досягають ті, хто навчається, на певному етапі цього процесу відповідно до цілей, які плануються. Це, передусім, ступінь задоволення сподівань різних учасників процесу освіти освітніми послугами, що їх надає навчальний заклад. Якість освіти, вимірюється її відповідністю до освітнього стандарту [11, с. 56].

Більшість дослідників стверджують, що якість освіти являє собою узагальнений показник розвитку суспільства в певному часовому просторі, цей показник визначається також внутрішніми й зовнішніми чинниками, що впливають

на якість освіти. Так, внутрішніми факторами розглядаються: якість освітнього простору, якість реалізації освітнього процесу, якість результатів цього процесу і т. ін. Зовнішні чинники відображають особливості соціально-економічних умов тієї чи іншої країни, наприклад, доступність освіти для представників різних верств населення, відповідність освіти до світових освітніх стандартів, наступності середньої та вищої освіти тощо.

Оцінка якості освіти пов'язана також з ідеалом освіченої людини, що склався в певному суспільстві, з процесами організації навчання і виховання. Визначають якість освіти й за критерієм ефективності функціонування освітньої системи й т. ін.

Такий багатофункціональний підхід до поняття якості освіти безумовно тягне за собою виникнення питання щодо діагностики і технології отримання об'єктивної інформації стосовно діяльності освітніх систем та їх складових з метою з'ясування їх педагогічної ефективності, тобто відповідності отриманих результатів до поставленої та передбачуваної мети.

Планомірне діагностичне спостереження за діяльністю цих систем – моніторинг якості освіти – не обмежується лише функцією контролю, а містить у собі дослідження чинників, які спроможні суттєво змінити освітню систему, спрямувати її на прогресивний шлях розвитку. Таким чином, моніторинг можна розглядати як засіб отримання інформації про якість освіти на будь-якому рівні освітньої системи.

Найбільш продуктивно моніторинг якості освіти розкриває свої особливості на індивідуальному рівневі в умовах кредитно-модульного

навчання.

Це досягається так:

- шляхом оперативного зворотного зв'язку при вивченні кредитного модуля, зокрема в його контролювальнодіагностувальному компоненті, який чітко встановлює відповідності між поставленою метою й отриманим результатом. У цьому відношенні моніторинг забезпечує формування в майбутніх фахівців адекватної самооцінки своєї професійної підготовки;

- змістом кожного навчального модуля, який передбачає певний обсяг матеріалу, що виноситься на самостійну роботу, а також наявністю завдань творчого, дослідницького характеру, які сприяють формуванню в майбутніх спеціалістів умінь і навичок самоосвіти, набуттю досвіду оволодіння алгоритмічною та творчою діяльністю;

- об'єктивністю моніторингу, можливістю покращення результатів, що їх отримано під час здачі певного модуля. Це суттєво змінює мотивацію учіння, якість отриманих знань, і в решті решт, визначає професійний розвиток особистості та впливає на формування компетентності майбутнього фахівця.

Результати, отримані під час індивідуального моніторингу, визначають можливість прогнозування і корекції професійного розвитку конкретної особистості, а їх узагальнення за всім масивом досліджуваних дозволяє суттєво підвищити якість освіти на локальному рівні певного вищого навчального закладу.

Водночас потенційні можливості кредитно-модульної системи стосовно підвищення якості освіти можуть залишитися нереалізованими, якщо не буде знайдено "пусковий механізм" цього процесу. На нашу думку, таким

механізмом виступає усвідомлена майбутніми спеціалістами, чітко виражена *мотивація* навчання. Розвиток такої мотивації повинен бути процесом керованим. Починається він з професіоналізації процесу навчання у вищій школі шляхом створення професійно-креативного навчально-виховного середовища. У такому середовищі складається система умов організації життєдіяльності майбутніх спеціалістів, які спрямовуються на формування їхнього ставлення до світу, до своєї майбутньої діяльності, до людей відповідно до цілей професійної освіти.

Головними складовими такого середовища виступають:

- сучасні засоби навчання, зокрема аудіо-візуальні, що мають чітку професійну спрямованість;

- активні методи навчання ("мозковий штурм", "метод кейсів", метод проектів тощо) ;

- сучасні технології навчання, – такі як "Дебати", "Диспут", "Коллаж", ігри-тренінги тощо;

- науково-дослідна робота студентів різного рівня складності стосовно проблем майбутні професії.

Розкриємо потенційні можливості складових, котрі стосуються розвитку мотивації навчання та їх впливу на самостійну діяльність студентів.

Сучасні методи навчання передбачають використання засобів масової інформації, зокрема мультимедійних, комп'ютерів, комп'ютерних мереж, web-сайтів, електронних підручників, відео програм тощо. Головним у використанні цих засобів опріч професійної спрямованості повинна виступати їхня інтерактивність, оскільки саме вона забезпечує взаємодію між студентами, студентами й викладачами. Інтерактивні засоби сприяють не

тільки обміну інформацією, хоча й це дуже важливо, оскільки задовольняє одну з найважливіших потреб – інформаційну, яка може стати основою розвитку вищої потреби, а саме пізнавальної. Інтерактивні засоби сприяють також організації сумісної діяльності.

Планування цієї діяльності викладачем вищої школи обов'язково повинно передбачати внесок кожного учасника в кінцевий результат, внаслідок чого відбувається “обмін дій” (за Б. Ломовим) між індивідами, а діяльність набуває колективного характеру. Такий “обмін дій”, по-перше, виховує відповідальність за досягнутий результат, за виконану роботу, умотивовує навчання студентів де основний мотив – це “бути не гіршим за інших”, а по-друге, стає першою сходинкою у складному процесі підготовки майбутніх фахівців до самостійної роботи.

Використання активних методів навчання сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів, розвитку самостійного мислення.

Активні методи навчання за своєю сутністю спрямовується на утворення власної освітньої позиції тих, хто навчається, яка передбачає творчий підхід до розв'язання навчальних, пізнавальних, а в подальшому й наукових проблем, котрі виникатимуть у майбутній фаховій діяльності й ставить студентів у активну діалогову позицію. Водночас ці методи передбачають поступове підвищення самостійності навчальної діяльності, з одного боку, а з другого, – створює умови для обговорення проблем, що виникають у процесі навчання. Таким чином на цьому напрямку відбувається не тільки “обмін дії”, а ще й “обмін думками” – можливість вільно висловлювати їх, сполучати з необхідністю їх

обґрунтування, доведення доцільності навчання, уміння аналізувати пропозиції товаришів, з повагою ставитись до іншої думки. З одного боку, це сприяє розвитку самостійності мислення (як необхідної складової самостійної роботи), а з другого, – впливає на формування позитивної мотиваційної настанови на виконання такої роботи.

Безумовно, на викладача при цьому покладається завдання створювати “ситуації успіху” і педагогічної підтримки всіх, навіть тих, хто висував не зовсім продуктивні ідеї. Саме на цій сходинці до самостійної роботи слід надавати майбутнім фахівцям “право на помилку”, що знімає страх перед висловленням власної думки і водночас виховує відповідальність за ту чи іншу пропозицію, дію, рішення.

Сучасні технології навчання головним чином базуються на особистісно-орієнтованому підході, який передбачає не лише урахування індивідуальних особливостей тих, хто навчається, та диференційований підхід до навчання. Більш важливим є те, що цей підхід вимагає визначення власної навчальної мети, усвідомлення особистісної освітньої траєкторії та створення особистого освітнього продукту, який відображає досвід практичної діяльності студента, щодо засвоєння ним засобів діяльності, а також його власну творчість майбутнього спеціаліста.

Реалізація сучасних особистісноорієнтованих технологій навчання (методу Проектів, Колажу, Дебатів тощо) передбачає широке застосування методів непрямого управління з використанням індивідуальних, групових та колективних форм організації навчання, підґрунтям яких виступає взаємодія.

При індивідуальній формі відбувається взаємодія студента з освітнім середовищем, а також із самим собою та з викладачем (на етапі контролю та корекції освітнього продукту). Групові та колективні форми роботи передбачають взаємодію між студентами, що входять до групи, внаслідок чого відбувається взаємовплив і взаємозбагачення суб'єктів навчання (студентів і викладачів). У процесі навчальної взаємодії, унаслідок якої створюється оригінальний освітній продукт, продовжується розвиток мотивації навчання. До цього мотиву додаються мотиви відповідальності, зацікавленості і т. ін. Водночас удосконалюються вміння і навички самостійної роботи, оскільки всі зазначені форми навчання передбачають широке застосування самостійної роботи: індивідуальної, парної, групової внаслідок ретельно продуманої системи завдань, котрі заздалегідь готуються й пропонуються викладачем та мають, яскраво виражену професійну спрямованість. Організація такої взаємодії стає необхідною сходинкою для залучення майбутніх фахівців до науково-дослідної роботи.

Науково-дослідна робота студентів перш за все вибудовується на засадах співтворчості студентів та викладачів.

Зрозуміло, студенти перших курсів (а точніше I-III-х) у більшості своїй ще не спроможні уповні включатися до науково-дослідної роботи внаслідок недостатньої професійної, наукової підготовки. Але, на нашу думку, все ж доцільно залучати їх до пошуково-дослідницької роботи. Як зазначає Н.І. Дідусь [11: 156], репродуктивна самостійна робота не може бути достатньо ефективною під час формування самостійності як професійної якості особистості.

На жаль, шкільна система навчання більше наголошує саме на репродуктивних видах діяльності. Перехід до навчання у вищій школі та підвищення питомої ваги самостійної роботи викликає у студентів молодших курсів певне незадоволення, оскільки вони не мають необхідних умінь і навичок саме такої творчої самостійної роботи, в них майже відсутні чітко усвідомлені мотиви і настанови на таку роботу. Водночас, використання проблемних, інтерактивних методів навчання є першою сходинкою до формування інтересу до самостійного пізнання нового. Зрозуміло, якщо цей інтерес постійно підкріплюється відповідними завданнями, діяльністю, інакше відбувається його поступове згасання саме до четвертого курсу, коли потенційно майбутніх фахівців може активно займатися науково-дослідницькою роботою. Вихід з цього ми вбачаємо в залученні студентів молодших курсів до пошуково-дослідницької діяльності, яка може здійснюватись у наукових гуртках. Доцільно при цьому, щоби безпосередніми керівниками таких гуртків були молоді вчені, аспіранти, магістранти і навіть студенти старших курсів.

До всього ж, робота таких гуртків повинна знаходитись під опікою провідних учених вищої школи. По-перше, таким чином вибудовується система поступового залучення майбутніх спеціалістів до науково-дослідної роботи вже з перших років навчання у ВНЗ, по-друге, готується резерв для магістратури й аспірантури. Спілкування магістрантів, аспірантів зі студентами сприяє взаємопоглибленню наукових знань, умінь і навичок, тобто спостерігається ефект їх

взаємозбагачення. Магістранти, аспіранти здобувають викладацький досвід поступово і постійно, а не лише під час педагогічної практики у ВНЗ.

Пошуково-дослідна робота на молодших курсах спрямовується на організацію такої навчальної, а точніше пізнавальної діяльності, яка сприяє надбанню студентами нового досвіду. При цьому студенти залучаються до процесу самостійного збору та опрацювання інформації, набуття знань і пошуку шляхів розв'язання проблеми. Пошуково-дослідна діяльність передбачає самостійну роботу з навчальною, науково-популярною та довідковою літературою, використання таких джерел нових знань, як аудіо-, відео-програм, системи Internet, комп'ютерних бібліотек, електронних підручників, вебсайтів тощо. До пошуково-дослідної діяльності можна віднести: бібліографічний пошук, краєзнавчу роботу, дискусії з наукових проблем, моделювання певних процесів, фактів явищ, проведення навчального дослідження, допомогу студентам старших курсів, магістрантам, аспірантам у проведенні дослідження, в обробці його результатів тощо. Таким чином, пошуково-дослідницька діяльність стає першою сходинкою до науково-дослідницької діяльності студентів старших курсів, яка, на думку М.І. Д'яченко та Л.О. Кандибовича, є однією з форм самовираження особистості студента, розвиває його творче мислення "ініціативність, самостійність" [12]. Важливішими особливостями самостійної роботи виступає, по-перше, її мотивація, яка має яскраво виражений пізнавальний характер, а по-друге, – формує професійну самостійність, здатність до творчого розв'язання не лише навчальних завдань, але й тих, що

виникатимуть у подальшій професійній діяльності в умовах реального виробництва.

Мотиви наукової діяльності, пов'язані з розумінням її значущості, намаганням внести свій вклад у рішення важливих наукових та прикладних проблем, сприяють зростанню інтересу до майбутньої професійної діяльності, спрямовують майбутніх фахівців на самовдосконалення, налаштовують на постійний пошук, самоосвіту і самовиховання, що, у свою чергу, підвищує якість освіти майбутніх фахівців.

Таким чином можна стверджувати, що створення професійно-креативного навчально-виховного середовища у ВНЗ впливає на мотивацію навчання студентів, залучає їх до різноманітних видів самостійної роботи, унаслідок чого підвищується рівень знань, умінь, навичок майбутніх спеціалістів, набувається досвід творчої діяльності, формується ціннісне ставлення до професійної діяльності, а отже підвищується якість освіти.

Визначені положення підкріплюються результатами нашого дослідження, яке проводилося на базі Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського протягом 2003-2006 рр. і охоплювало понад 200 студентів та магістрантів.

Отримані дані свідчать про наявність позитивних пізнавальних мотивів та налаштованість на самостійну роботу і є достовірно пов'язаними між собою (коефіцієнт кореляції за Пірсоном $r = 0,6$). Якість здобутих знань, умінь, навичок також статистично достовірно пов'язана з налаштованістю на самостійну роботу ($r = 0,7$), загалом наявність умінь і навичок самостійної роботи суттєво

впливає на якість освіти студентів та магістрантів ($\eta = 0,65$).

Подальші розробки у цьому напрямі ми вбачаємо у визначенні педагогічних умов, які сприяють

підвищенню якості пошуково-дослідницької діяльності студентів молодших курсів, у реалізації всіх шляхів підвищення якості освіти майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Субетто А.І.* Проблема качеств высшего образования в контексте глобальных и национальных проблем общественного развития «философия качества образования».

2. *Селезнева Н.А.* Качества высшего образования как объект системного анализа. – М., 2001.

3. *Локишина О.І.* Моніторинг якості освіти: світовий досвід // Педагогіка і психологія. – К., 2001. – №1. – С. 108-116.

4. *Пульбере А.И.* Мониторинг качества знаний в личностно-ориентированого образования // Педагогика. – 2005. – №9. – С. 33-36.

5. *Куцев Г.Ф.* Обеспечение качества высшего образования в условиях рыночной экономики // Педагогика. – 2004. – №3. – С. 12-24.

6. *Родигіна І.В.* Педагогічний аналіз у системі моніторингових досліджень. // Педагогіка і психологія. – К., 2006. – №1. – С. 38-47.

7. *Шишов С.Е., Кальней В.А.* Школа: мониторинг качества образования. – М.: Пед. Общ-во России, 2000. – 320 с.

8. *Болотов В. А., Ефремова Н.О.* Система оценки качества российского образования // Педагогика. – 2006. – №1. – С. 22-32.

9. *Гавриленко І.М.* Соціологічний моніторинг і діагностика в освіті // Освіта і управління., 1998. – №2. – Т. 2. – С. 7-9.

10. Управление качеством образования / Под ред. М.И. Поташкина. – М.: Пед. Общ-ва России, 2000.

11. *Коджаспирова Г.М.,*

Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь. – М.: Академия, 2001.

12. Педагогіка вищої школи / За ред. З.Н. Курлянд. – 2 вид. – К.: Знання, 2005.

13. *Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А.* Психология высшей школы. 3-е издание. – Л., 1993.

Подано до редакції 22.01.07

РЕЗЮМЕ

Стаття посвящена проблемі підвищення якості освіти майбутніх фахівців.

SUMMARY

The author presents the problem of improving the quality of future specialists' education.